

ผ้าไหมงามเมืองสุรินทร์

ประวัติความเป็นมา

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมมานานและได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมานานจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่งหากศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะค้นพบเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนว่า จังหวัดสุรินทร์มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในเรื่องผ้าไหม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการผลิตและการทอ ไม่ว่าจะเป็นลวดลายของผ้าไหม การผลิตเส้นไหมน้อย และกรรมวิธีการทอ จังหวัดสุรินทร์นิยมนำเส้นไหมชั้นหนึ่งหรือไหมน้อย (ภาษาเขมร เรียก “โซกซึก”) มาใช้ในการทอผ้า ไหมน้อยจะมีลักษณะเป็นผ้าไหมเส้นเล็ก เรียบ นุ่ม เวลาสวมใส่จะรู้สึกเย็นสบาย นอกจากนี้การทอผ้าไหมของจังหวัดสุรินทร์ ยังมีกรรมวิธีการทอที่สลับซับซ้อน และเป็นกรรมวิธีที่ยาก ซึ่งต้องใช้ความสามารถและความชำนาญจริง เช่น การทอผ้ามัดหมี่พร้อมยกดอกไปในตัว ซึ่งทำให้ผ้าไหมที่ได้เป็นผ้าเนื้อแน่นมีคุณค่า มีการทอที่เดียวในประเทศไทย จนเป็นที่สนพระทัยและเป็นที่ชื่นชอบของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงรับสั่งว่า ใส่แล้วเย็นสบาย อีกทั้งยังใช้ฝีมือในการทออีกด้วย

ลักษณะเด่นของผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์

1. มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์โดยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกัมพูชา และลวดลายที่บรรจงประดิษฐ์ขึ้นล้วนมีที่มาและความหมายอันเป็นมงคล
2. นิยมใช้ไหมน้อยในการทอซึ่งไหมน้อยคือไหมที่สาวมาจากเส้นใยภายในรังไหม มีลักษณะนุ่ม เรียบ เงางาม
3. นิยมใช้สีธรรมชาติในการทอทำให้มีสีไม่ฉูดฉาด มีสีเส้นที่มีลักษณะเฉพาะ คือ สีจะออกโทนสีขี้มึน เช่น น้ำตาล แดง เขียว ดำ เหลือง อีกทั้งยังมีกลิ่นหอมจากเปลือกไม้
4. ฝีมือการทอจะทอมีความละเอียดอ่อนในการทอและประณีต รู้จักผสมผสานลวดลายต่างๆ เข้าด้วยกัน แสดงถึงศิลปะที่สวยงามกว่าปกติ
5. แต่เดิมนั้นการทอผ้าไหมของชาวบ้านทำเพื่อไว้ใช้เอง และสวมใส่ในงานทำบุญและงานพิธีต่างๆ

การทอจะทำได้หลังจากสิ้นสุดฤดูกาลทอซึ่งเป็นอาชีพหลัก มิได้มีการทอเพื่อจำหน่ายแต่อย่างใด จนมีคำกล่าวทั่วไปว่า “พอหมตหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก”

แหล่งผลิตผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีเกือบทุกหมู่บ้าน ผู้สนใจสามารถไปชมกรรมวิธีการเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมจากแหล่งต่าง ๆ ได้มากมายหลายแห่ง ลายผ้าไหมของชาวสุรินทร์ มีผู้จัดประเภทตามลักษณะการทอได้ 6 ประเภท คือ

ผ้าไหมมัดหมี่

1. มัดหมี่โฮล หรือ จองโฮล(จองเป็นภาษาเขมร หมายถึง ผูกหรือมัด) หรือ ซัมปัวตโฮล เป็นหนึ่งในผ้าไหมมัดหมี่ของเมืองสุรินทร์ มัดหมี่แม่ลายโฮล ถือเป็นแม่ลายหลักของผ้าไหมมัดหมี่สุรินทร์ที่มีกรรมวิธีการมด้อมด้วยวิธีเฉพาะ ไม่เหมือนที่ใดๆ ความโดดเด่นของการมด้อมแบบจองโฮล คือในการมด้อมแบบนี้สามารถทอได้ 2 ลาย คือ โฮลผู้หญิง (โฮลแสร้อย) หรือผ้าโฮลธรรมดา และสามารถทอเป็นผ้าโฮลผู้ชาย (โฮลเปราะฮ์) ไว้ใช้ในงานพิธีต่างๆ

ผ้าโฮล ได้รับรางวัลชนะเลิศ ประเภทผ้าไหม ในงาน “มหกรรมผ้าไทย เทิดไท้องค์ราชินี” เนื่องในวันแม่แห่งชาติ ประจำปี 2545 ณ ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ สาขาบางกะปิ กรุงเทพฯ ซึ่งจัดโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

2. มัดหมี่อ้อมปรม หรือ จองกราเป็นการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืนซึ่งมีปรากฏที่จังหวัดสุรินทร์แห่งเดียวในประเทศไทย การมัดหมี่อ้อมปรมนี้นี้จะทอให้ส่วนที่มัดเป็น “กราปะ” คือ จุดปะขาวของเส้นยืน มาชนกับจุดปะขาวของเส้นพุ่ง ให้เป็นเครื่องหมายบอกบนสีพื้น เช่น การทอบนพื้นสีแดงซึ่งมัดด้วยครั้ง ก็เรียกว่า อ้อมปรมครั้ง การทอบนพื้นสีม่วง ก็เรียกว่า อ้อมปรมปะกากะอม

จังหวัดสุรินทร์ได้ตัดเสื้อผ้าไหมมัดหมี่อ้อมปรมให้คณะรัฐมนตรีในการเดินทางมาประชุมคณะรัฐมนตรีนอกสถานที่ ณ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 – 11 พฤศจิกายน 2544

3. มัดหมี่ลายต่างๆ หรือ จองชินเป็นมัดหมี่ที่เหมือนจังหวัดอื่นๆ ทั่วๆ ไป มีหลายลาย แบ่งได้ดังนี้

3.1 มัดหมี่ลายธรรมดา เช่น ลายหมี่ข้อ หมี่คั่น หมี่โคม ซึ่งจะพบมากที่ บ้านจารพัต อำเภอสี่พระยาบ้านสตอ บ้านนาโพธิ์ บ้านเขวาสินรินทร์ ตำบลเขวาสินรินทร์ กิ่งอำเภอสี่พระยา บ้านสวาย บ้านนาแห้ว ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์

3.2 มัดหมี่ลายนก เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายสับปะรด ลายพระตะบอง ลายก้านแย่ง ลายพนมเปญ ลายดอกมะเขือ ส่วนมากจะพบที่บ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ บ้านอุโลก ตำบลอุโลก อำเภอลำดวน

3.3 มัดหมี่ลายรูปสัตว์ ต้นไม้ และลายผสมอื่นๆ เช่น รูปนก ไก่ ผีเสื้อ ช้าง ม้า นกยูง ปลาหมึก พญานาค นำมาผสมกับลายต้นไม้ดอกไม้ต่างๆ หรือทอลายสัตว์เดี่ยวๆ ตลอดผืน พบมากเกือบทุกหมู่บ้าน

ฝ้ายกดอกลายดอกพิกุล หรือ ปากาปุ่น ฝ้ายกดอกลายนี้จะมัดเส้นด้ายยืนสีแดงและอาจใช้สีอื่นคั่นระหว่างดอกก็ได้ การเก็บตะกอก 4 ตะกอกโดยการทอลายขัดเป็นพื้น 2 ตะกอก ส่วนอีก 2 ตะกอกเป็นลวดลายการทอลายนี้จะทอที่ตะกอก จะพบที่บ้านเขวาสินรินทร์เป็นส่วนใหญ่

แหล่งผ้าไหมเมืองสุรินทร์

ที่บ้านสวาย มีผ้ามัดหมี่ลายฟ่อนซึ่งใช้เป็นผ้าแขวนผนังและทอผ้าขาวถวายพระสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ บรรพบุรุษ และเวลามีกงานแต่งงานฝ่ายผู้หญิงมักจะใช้ผ้าสีขาว เป็นผ้าสมมาให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ส่วนผ้าที่ใช้ผู้หญิงมัดหมี่มีผ้าชิ้นที่ต่อด้วยตีนชิ้นที่เป็นมัดหมี่ เรียกว่าผ้าปะบอล ผ้าสไบนิยมสีขาวทอแบบยกดอกหรือลายลูกแก้ว ซึ่งเรียกว่าโนนดเรย ไม่นิยมสีดำแต่ก็มี ส่วนผ้ามัดหมี่มีลายโคม (กะเงาะมูย) ลายหงอนไก่แจ้ (กะเมนแจ้) ลายทะเลพัดหรือลายคลื่น (ตะลือบ้อด) และผ้าปะกากันเตรยเป็นลายทางริ้วๆ มีลายขวางๆ คล้ายดอกหญ้าเจ้าชู้ที่ติดผ้า ถ้าเป็นเส้นขวางตัดกัน เรียกลายกระแซเอ หรือลายลูกอีกา

บ้านนาแห้ว ตำบลสวาย มีทอทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ผ้าชิ้นผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าทอไหมหัว (โสดกบาล) เป็นผ้านุ่งตาตาราง และมีผ้าลายลูกแก้ว ทอ 4 เขา เรียกตะกอบูล ห่มสไบเรก ที่เป็นผ้ายกไหมลายลูกแก้วและทอผ้ามัดหมี่ที่เรียกผ้มบูม หรือโฮลเปราะ สำหรับการทอฝ้ายกลายลูกแก้วนั้น เรียกว่า เหยียบกูป มีทอตั้งแต่ 3-8 ตะกอ

บ้านจันรม หมู่ที่ 4 ตำบลตาอ้อ ผู้หญิงนุ่งชิ้นทั้งผ้ามัดหมี่ ผ้าอัมปรม ผ้าสมอเอและผ้าปะกากันเตรย ผ้ามัดหมี่ที่ใช้ทั่วไป คือ ผ้าหมี่คั่นลายขอ ลายนาค ลายไก่ ลายนกยูง ผ้าตาตาราง มีผ้าอัมปรมซึ่งเป็นผ้าที่เก่าที่สุดของเขมรและนิยมใช้เป็นผ้าสมมาผู้เฒ่าเช่นเดียวกับผ้าสมอเอ อันเป็นผ้าที่ย้อมแล้วนำมาทอไม่ต้องมัดต่างจากมัดหมี่ที่ต้องมัดให้เกิดสีต่างๆตามลายที่กำหนดไว้

บ้านจารย์พั่นนั้นก็เช่นเดียวกับที่อื่น ที่ผู้หญิงซื้อสายเขมรนุ่งผ้าขึ้นใหม่ ที่มีทั้งเลี้ยงไหมเองและซื้อจากพ่อค้าที่นำมาขาย มาทอ ผ้าขึ้นผู้หญิงมีผ้าอัมปรม ผ้าอันลวยซิม (หมี่คันแบบสยาม) ผ้าโฮล ซึ่งมีทั้งโฮลริ้วและโฮลเปรี๊ยะที่คิดลายใหม่คือลายแมงมุมตุล่ายลายโคม และผ้ากราชะไนลายแหโบราณ การนุ่งผ้าขึ้นก็เหมือนกับผู้หญิงอีสานโบราณทั่วไปที่นิยมนุ่งขึ้นซ้อน 2 ผืน เพราะผ้าไหมบางจะแนบตัวมากไป จึงนุ่งซ้อนอีกผืนเพื่อให้ผ้านุ่งอยู่ตัว

บ้านดงเย็น ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม นางถาวร เกลี้ยงอุทธา อายุ 38 ปี ได้ให้ข้อมูลว่าปัจจุบันที่นี้ทอผ้าที่ย้อมสีธรรมชาติแบบใหม่ไม่ทอผ้าขึ้นแบบเก่าแล้ว ที่ทออยู่คือผ้าหมี่ที่ทอด้วยฝ้าย แบบใช้ 6 ตะกอล ตามแบบโบราณโดยจะทอยกเป็นลายลูกแก้ว และจะทำย้อย (ชายครุย) ทั้ง 2 ชาย ส่วนผ้าทำที่นอน (เสื่อ) เป็นผ้าลายทาง เรียกผ้า 2 เขา และที่เป็นตารางเรียกผ้า 6 เขา

บ้านหนองกลาง หมู่ 11 ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม ปัจจุบันไม่ทอแบบโบราณแล้ว แต่จะทอผ้าฝ้ายแบบใหม่ ซึ่งเอกชน คือ กลุ่มพรรณไม้ มาให้การสนับสนุน และย้อมสีแบบธรรมชาติ

ส่วนผ้าขึ้นมัดหมี่มีลายโคมน้อย ลายกำแพงคันทั้งท้องผ้าและตีนขึ้น แบบเขมรมีทอผ้าโฮล ซึ่งเป็นลายทางยาวเล็กๆ และแบบส่วยคือติดปะบอลนอก จากนั้นมีลายพระธาตุพนมซึ่งลอกเลียนมาจากลายของสกลนคร

ที่จังหวัดสุรินทร์พบกลุ่มเชื้อสายส่วย 2 แห่ง คือที่บ้านสองห้อง หมู่ 5 ตำบลหัวจัว อำเภอสนมและที่บ้านตากกลาง หมู่ 13 ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม ซึ่งที่บ้านสองห้อง ทอผ้าใช้เช่นเดียวกับแหล่งอื่น โดยมีทั้งการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เมื่อเวลาที่ย้อมไหม กล่าวว่ามีการถือเคล็ดในการย้อมสีจากเปลือกไม้ โดยเฉพาะ การย้อมครามกับผ้าไหม ซึ่งจะติดดีมาก แตกต่างจากที่อื่นที่ผ้าไหมจะย้อมครามไม่ค่อยติด ครามนั้นปกติจะย้อมติดติดกับผ้าฝ้าย สำหรับที่บ้านสองห้องสามารถย้อมครามในผ้าไหมได้ดีด้วยมีเคล็ดที่ว่า เวลาย้อมห้ามพระและสตรีรอบเดือนเข้ามาในบริเวณบ้านที่กำลังทำการย้อมผ้าอยู่ และห้ามไม่ให้คนที่กำลังย้อมผ้าพูดคุยกับใครทั้งสิ้น

ที่มา : http://surinbyning.blogspot.com/2013/10/blog-post_6.html